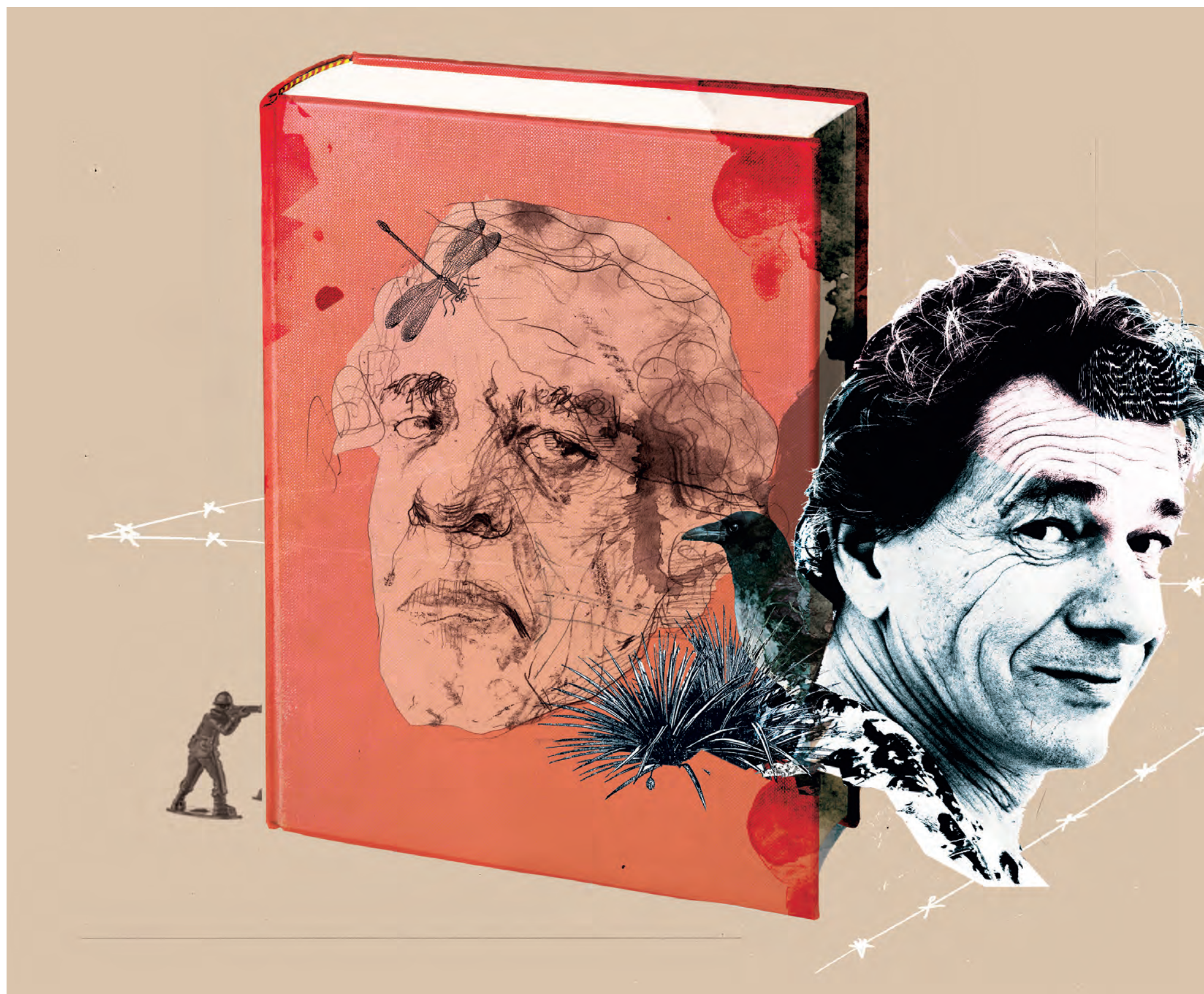

© Johan Dockx

KANTL-canon

“Brouwers heeft bestaan en heeft mij aangeraakt”

Als het aan **Dimitri Verhulst** lag, had Jeroen Brouwers een Nobelprijs gekregen. Een plek in onze literaire canon verdient deze “slechte zoon, slechte echtgenoot, slechte vader en zelfs mislukte scheefpoeper” dus zeker.

Te midden van de stront, de vliegen, de malaria en de dysenterie bracht Jeroen Brouwers zijn eerste levensjaren door in een Japans interneringskamp voor vrouwen en kinderen, in wat ooit eens heette: Batavia. Hij sliep er onder het lijksappen lekkende lichaam van zijn grootmoeder; een lichaam dat vervolgens werd vastgebonden op een strijklank en mede door hem naar de daartoe bevoegde instanties werd gesjouwd onder een loden en moordende zon. Hij zag er naakte, uitgemergelde, borstenloze lichamen verkracht worden. Hij zag er zijn moeder in het kruis getrapt worden tot alle gestolen rijstkorrels die ze in haar onderbroek had verstopt, uit haar plakkerige schaamhaar waren gestampt.

En toch begint hij deze memoires met – een meesterlijke achteloosheid – een vertellinkje over de wind. Een metafoor die zal leiden tot die ene zin van hem die misschien wel het vaakst wordt geciteerd: “Niets bestaat dat niet iets anders aanraakt.”

Het nieuws dat zijn sedert jaren van haar zoon vervreemde moeder dood werd aangetroffen op haar vloerkleed

KANTL-canon

Een hele zomer lang besteedt *De Standaard der Letteren* aandacht aan de vijfjaarlijkse canon van de KANTL. Elke week schrijft een auteur over een van de nieuwe titels in de lijst. Deze week: Dimitri Verhulst over *Bezongen rood* van Jeroen Brouwers.

zin schreef Brouwers dit boek in zijn moedertaal, een grotere ode kan een schrijver niet brengen aan zijn ouwe moes.

Dat moet ook de volledig uit dames samengestelde jury zijn opgevallen die Brouwers voor dit monument de Prix Femina étranger toekende. Hier is geen sprake van misogynie, wel van de gruwzame onmogelijkheid om de vrouw lief te hebben. Daantje gaat op reis, stap, stap, stap, in een wereld opgetrokken uit onomatopeën. Kwaak, is er zo eentje. Omdat sadistisch kamppersoneel er genoeg aan beleefde de gevangenen een kikker te laten uitbeelden, sprongen en gekwaak incluis, uitgeput, verhongerd, verdorst, uren aan een stuk, in de smerige hitte van een zon zoals die alleen maar op een Japanse vlag kan zijn afgebeeld. Die martelbeurten kostten altijd wel iemands leven.

Wat je voelt bij Brouwers, in elke zin, in ieder morfeempje, zelfs in elke komma, is, en nu komt het: de noodzaak

En dan heb je nog de gebeden, Brouwers destijds aangereikt zodat hij kon bidden tot een God die nimmer luisterde en die, zo hij al bestond, een immense klootzak moest zijn, en alleszins sadistisch dan de kampbewakers die tamelijk accuraat naar zijn evenbeeld waren geschapen. Het zijn holle zinnen, die gebeden, Brouwers voelt er niets bij, maar ze vormen samen met de onomatopeën de stevige naden waarmee hij verschillende lappen van zijn leven aan elkaar verhaalt. Het heeft zowaar iets humoristisch soms, maar dan op de manier waarop dat het zinvolst is, namelijk ongemakkelijk.

OCTAVITEIT

Meer dan eens voelen we de schrijver twijfelen aan zichzelf, vreest hij de maker te zijn van literaire kitsch. Een andere keer zit zijn zelfkennis juister en noteert hij dat hij een slechte schrijver zou zijn indien hij gelukkig was. Gelukkige schrijvers, laat hij weten, hebben niets te vertellen. Hij is 41, exact in het midden van zijn leven, maar dat weet hij zelf niet, en hij voelt – mis poes – de dood al komen stinken in zijn hals.

Haast heeft hij, ontzettende haast om dit verhaal uit zijn pen te knijpen. Een verhaal dat, zijn eigenste woorden, wordt geschreven omwille van de ‘octaviteit’. Een woord dat ik dolgraag eens bij een potje Scrabble zou neerleggen, waarna er natuurlijk ruzie ontstaat omdat het woord niet zou bestaan. Het zou erop neerkomen dat alles altijd hetzelfde en tezelfdertijd niet hetzelfde is. Denk aan een lied dat op precies dezelfde manier in een ander octaaf wordt gespeeld. Ja, dat is hetzelfde lied, nee, dat is niet hetzelfde lied. Wederom ruzie.

Die octaviteit breidt zich bij Brouwers

uit over zijn hele oeuvre, hij is zich daar bewust van, en het beangstigt hem. Het besef dat hij zijn hele leven lang hetzelfde zal vertellen, zij het op een andere manier, doet hem zelfs vrezen dat zijn carrière er na *Bezongen rood* zo ongeveer wel moet opzitten.

Gelukkig of ongelukkig, Brouwers heeft iets te vertellen, laat dat duidelijk zijn. En al is het slechts één enkel iets, zoals hij vreest, het is een noodzakelijk verhaal. Ik vraag het mij wel eens af, misschien met hem, of ik iets heb aan auteurs die wél een hele hoop vertellingen in hun grabbelton hebben zitten. De kracht van dat ene en desnoods enige onderwerp is immens. Wat je voelt bij Brouwers, in elke zin, in ieder morfeempje, zelfs in elke komma, is, en nu komt het: de noodzaak.

Er was gewoonweg geen enkele andere mogelijkheid dan dit boek op een dag te schrijven. Als kleuter in het kamp hield hij zijn observaties reeds scherp, tegen de adviezen van zijn moeder in, zij vond het raadzamer de harde, mensonterende werkelijkheid te ontvluchten middels de fantasie. “Denk aan iets anders!” Maar hij observeerde omdat het ooit moest worden opgeschreven. Alles wat zich tussen de kaft van dit boek bevindt, heeft een kleine vier decennia zitten bonken tegen zijn schedel, woedend roepend om bevrijding. Maar eerst moest nog die moeder dood.

ATOOMWRAT

Zeker, Brouwers bevond zich in het epicentrum van de wereldgeschiedenis, zoals hij ook zelf aangeeft. Zijn vader heeft vanuit een ander kamp de champignonwolk van de atoombom aanschouwd en er een vuile wrat aan overgehouden. Het mooiste cadeau voor Jeroens vijfde verjaardag kwam uit Duitsland, alwaar Hitler zich een kogel door de snor schoot.

Maar het hele gewicht van die geschiedenis valt in zijn beddengoed. Want ook dat is wat oorlog doet. Hij toont ons zichzelf, Brouwers, open en bloot, geen porie blijft verhuld, als slechte zoon, slechte echtgenoot, slechte vader en zelfs als mislukte scheefpoeper. We zien een Brouwers die tijdens telefoongesprekken aan zijn ballen krabt, of die zodanig beeft dat hij er amper in slaagt de fles aan zijn mond te zetten. Een verwoeste man met kamptrauma’s in lever en lul. Maar met het machtigste houvast in een menselijk bestaan: de literatuur!

Waarlijk niemand, en dat herhaal ik, waarlijk niemand beeldhouwde zinnen als Jeroen Brouwers. Grote spatten spuug dienen te landen in de gezichten van de leden van het Nobelprijscmité, de woorden weten waarom. Dus ja, vanzelfsprekend, *Bezongen rood* hoort thuis in onze literaire canon. Als geen ander boek zelfs hoort het daar thuis. Brouwers heeft bestaan en heeft mij aangeraakt. Dat reken ik tot een van de gelukkigste en zeer zeker meest betekenisdragende gebeurtenissen in mijn leven. Gelukkiger hoef ik niet te worden, alstublieft niet.

3 vragen

- 1. Welk fragment raakt jou in het bijzonder?**
- “Mijn moeder was de mooiste moeder, op dat moment hield ik op van haar te houden.” Niets meer te voelen voor de vrouw die je in leven hield in de hel, je liefde voor haar te weten verschrompelen ... Het komt mij niet geheel onbekend voor en zal mij daardoor ook iets makkelijker aangrijpen, neem ik aan.
- 2. Welk boek mis je in deze canon?**
- Ik zoek tevergeefs naar Jef Geeraerts. Die is na de eerste editie in 2015, waar hij een ‘bonusplek’ kreeg, vermoedelijk gecancelled. Omdat de etalage van ons fatsoen er proper bij moet staan. Of omdat we liever standbeelden van Leopold II schrobben dan we onze koloniale smeerlapperijen tegen de leeslamp houden.
- 3. Is er nog een boek uit de canon dat je zou willen aanraden?**
- Een titel uit de vorige KANTL-canon, de editie van 2020: *Turks fruit* van Jan Wolkers. Het Nederlandstalige volkje is blijkbaar niet uitsluitend uit zieligheid opgetrokken. Kennelijk beleefde er toch één iemand plezier in bed, en heeft die dat te boek gesteld, de sloeber.

in het bejaardentehuis, is de aanleiding om *Bezongen rood* te schrijven. Brouwers’ leven op dat ogenblik: een prachtige puinhoop. Hij is vader geworden, dik tegen zijn zin, zoals wel vaker. De vrouw die van dat kind had te bevallen vindt hij door de geboorte beschadigd, op een manier zoals hij in het jappenkamp talloze vrouwen beschadigd zag worden. Tussendoor neukt hij buitenechtelijk een geile schooljuffentrut die, niet toevallig, als de Heilige Maagd Maria meeloopt in katholieke processies. Hij slikt kalmeringspillen met prachtige namen, onderdrukt verkrachtingsfantasieën met jenever, en wijdt zich onderwijl aan gezellige essays over zelfmoord in de letteren.

Jeroen Brouwers schrijft zoals hij zuipt: om te vergeten! Dat kennen we. Maar mooier, en beter, dan in *Bezongen rood* werd er zelden vergeten. Ofschoon geschreven door een zelfverklaarde vrouwenhater en moederhater (alle moeders!), is dit boek deels opgetrokken uit de taal die hem door zijn moeder in het kamp werd aangereikt, meer bepaald uit het jeugdboek waaruit ze hem in dat kamp heeft leren lezen: *Daantje gaat op reis* van Leonard Roggeveen uit 1936. In de meest letterlijke